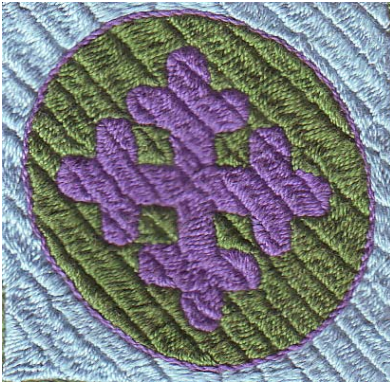

УЗАЈАМНА ВЕЗА ДУШЕ, УМА, СРЦА И РАЗУМА (3. део)

www.pravoslovo.net

У текстовима Светих отаца постоји извесна пометња, али исто тако и разлика између термина душа, ум, срце и разум, мисао. Свако, ко буде уживао у новозаветним текстовима и светоотачким списима најпре ће се суочити са проблемом пометње која постоји када су у питању ови појмови и термини. Ти термини се узајамно смењују. Бавио сам се том темом неколико година и покушао да нађем решење. Читајући библиографије о овој теми открио сам да тумачи, уз неколицину изузетака, нису били у стању да одреде однос и разлику између ових термина. Због тога ћемо у овом поглављу покушати да направимо разлику међу њима и да одредимо оквир у коме се креће сваки од њих.

До сада смо објаснили да је човекова душа створена по образу Божијем и будући да душа даје живот телу са којим је сједињена, образ је у човеку снажнији од образа у анђелима. С обзиром да се душа распростире по читавом телу, и васцели човек и само тело могу се сматрати створенима по образу Божијем. Карактеристичан је "самогласен" св. Јована Дамаскина који се чита током опела: "Плачем и ридам кад помислим на смрт и видим у гробовима нашим по слици Божијој (тј. по образу Божијем) лепоту где лежи без облика, без славе, без изгледа". Јасно је да се у овом "самогласену" образ односи на тело које лежи у гробу.

УМ И ДУША

У текстовима Новог Завета и светоотачким списима, душа се поистовећује са умом. Термини "ум" и "душа" се узајамно смењују. Свети Јован Дамаскин пише да је ум (нус) најчистији део душе, да је он "око душе". "Душа не поседује ум као нешто од ње различито, него као свој најчистији део, јер оно што је око за тело, то је ум за душу" (св. Јован Дамаскин, "Тачно излагање...", стр. 152). Оно дакле што је око за тело, то је и ум у односу на душу.

Свети Григорије Палама користи термин "ум" (нус) у два значења. То је васцела душа, образ, али је ум истовремено и сила душе, као што смо

објаснили у другом одељку: будући да је Бог Ум, Логос и Дух, и душа поседује ум, логос (реч) и дух. Према овом атонском светитељу, ум се поистовећује са душом, али је он, исто тако, и сила душе. Навешћу врло карактеристичан одломак који саджи ове појмове. "Након стварања човека", пише светогорски светитељ, "анђели су својим очима посматрали човекову душу сједињену са чувством и телом, и видели су другог бога који божанском добротом на земљи није постао само као ум и тело, него је и преобилем те добротe и благодаћу Божијом преображен да би био тело, ум и дух и како би душа била образ и подобије Божије, будући савршено јединствена по уму, речи и духу (Сабрана дела, 1. том, стр. 85).

У овом тексту примећује се следећа ствар. У почетку се говори о души која је сједињена "са телом и чувством". Убрзо потом, појмови "душа" и "ум" се узајамно смењују. Он уместо "душа" каже "ум", "као ум и тело". У ономе што следи користи различите изразе: тело, ум и дух, при чему је дух благодат Светог Духа, с обзиром да Бог "није човека створио само као душу и тело, него је човек исто тако и божански облагодaћен, и као такав уистину душа жива" (исто, стр. 85). Тако је из овог текста јасно да је душа образ Божији, да се ум понекад поистовећује са душом, а понекад сматра силом или оком душе, као што каже св. Јован Дамаскин.

Поистовећивање ума и душе је очигледно у још једном тексту св. Григорија Паламе. У једном од својих поглавља он пише: "Овај образ не поседује наш телесни састав него сама природа ума, и ништа у нашој природи није узвишеније од ума" (Добротољубље, 4. том, стр. 142).

Човекова душа је, као образ Божији, тројична. Њу чине ум, реч/разум/ (логос) и дух. Будући да се, уопштено говорећи, ум поистовећује са душом, то значи да ум такође има три силе. Док је ум једна од сила душе, он је, истовремено, и целокупна душа. Цитираћемо један карактеристичан текст св. Григорија: "Када јединство ума постане тројако остајући при том и јединствено, сједињује се са Богоначалном Тројицом-Јединицом. Јединство ума постаје тројако али остаје јединствено у окретању према себи и успињању, кроз себе, ка Богу" (исто, стр. 132). Душа је дакле "једна иако поседује много сила" (св. Григорије Палама, Добротољубље, 4. том, стр. 133) од којих је једна ум, али треба додати да душа, као целина са своје три силе, исто тако јесте и назива се умом.

Већ смо видели да се, према Светим оцима, образ (лик) Божији односи на душу. Истовремено је, међутим, речено да се образ односи на ум: "Тај образ не поседује наш телесни састав него сама природа ума" (исто, стр. 142).

Као што Бог поседује суштину и енергију, тако и душа, која је образ Божији, поседује и суштину и енергију (дејство). Како је, међутим, ум поистовећен са душом, јер су "ум" и "душа" термини који се узајамно смењују, следи да и ум поседује суштину и енергију.

Свети Григорије Палама анализира ову чињеницу са свом својом

мудрошћу и расуђивањем. Суштина душе је срце, док њену енергију чине помисли сједињене са мислима. Ум, према томе, поседује суштину и енергију. Тако се термин "ум" понекад користи да би означио суштину, а понекад да би означио енергију или дејство. Карактеристично је оно што пише светитељ: "Оно што се назива умом је такође и делање ума, које се састоји од помисли и мисаоних представа". Ум је такође и сила која их покреће, али и оно што се у Светом Писму назива срцем" (Добротољубље, 4. том, стр. 133). Будући да су савременици прекоревали св. Григорија када би говорио о повратку ума у срце, написао је: "Такви људи очигледно нису свесни да је суштина ума једно, а његова енергија друго" (св. Григорије Палама, Тријаде, 1, 2,5).

УМ И СРЦЕ

Ум се назива и суштином душе, односно срцем. У многим одломцима из Светог Писма или текстова Светих отаца, присутно је поистовећивање ума и срца, будући да се ови термини узајамно смењују. Господ благосиља оне који су чистог срца: Блажени чисти срцем, јер ће Бога видети (Мт.5;8). Бог се открива у срцу и човек га у њему и спознаје. Апостол Павле пише да је у срцу и Божије просветљење. Бог је учинио да његова светлост засија у срцима нашим ради просветљења знања славе Божије у лицу Исуса Христа (2.Кор.4;6). Исти апостол се моли да вам Бог Господа нашега Исуса Христа, Отац славе, даде Духа мудрости откривења да Га познате, и просветљене очи срца вашег да бисте знали у чему је нада позива његова (Еф.1;17-18). Срце прима откровење богопознања. На другим местима се ово срце замењује умом. Када се Господ након Васкрсења обрео међу ученицима, отвори им ум да разумеју Писма (Лк.24;45). Будући да човек спознаје Бога када се отворе очи његовог срца и када се срце очисти, речи "отвори им ум" су истоветне речима "отвори им срце". Осим тога, верујем да су речи: *Блажени чисти срцем јер ће Бога видети* повезане са речима апостола Павла *преображавајте се обновљењем ума својега* (Рим.12;2).

У овом смислу ум се назива и срцем, тако да се ова два појма узајамно преплићу. Свети Максим Исповедник, тумачећи Христове речи: *Подајте милостињу од онога што је унутра и гле, све ће вам бити чисто* (Лк.11;41), каже: "То се односи на оне што се више не занимају стварима које се тичу тела, него журе да очисте ум свој од мржње и неуздражања, којег Господ наш назива срцем (Мт.15;19). Јер то је оно што прља ум и не да му да види Христа који се у њему настанио благодаћу светог крштења" ("400 глава о љубави", стр. 120). Ум се дакле назива суштином душе, односно срцем.

УМ

По том схватању, ум и срце су истоветни, јер Христос обитава у уму.

Ум и мисао

Умом се назива и његова енергија, "коју чине помисли и мисаоне представе". Апостол Павле пише Коринћанима: Ако се тим језиком молим Богу, мој дух се моли, а ум је мој без плода. Шта треба дакле? Молићу се Богу духом, а молићу се и умом; хвалићу Бога духом, а хвалићу и умом (1.Кор.14;14-15). У овом одломку, дух је дар говора, а ум је мисао. Ум је овде, дакле, поистовећен са мишљу. У Светом Писму постоје многи одломци у којима се налази овакво значење.

Осим тога, св. Максим Исповедник назива умом и разумну реч и срце као средиште наше егзистенције кроз које задобијамо богопознање, указујући при том на различитост и дејство сваког од њих: "Чист ум правилно посматра ствари, а реч увежбана доводи виђено пред очи (других)" (400 глава., стр. 82). Ум (срце) је оно што јасно сагледава ствари, због чега мора бити очишћен, док је реч (логос) оно што уобличава и изражава виђено. На овом месту треба да утврдимо како је човеку, да би био један од Отаца Цркве, неопходно да, поред чистог ума, поседује и изражавање, тј. "реч увежбану" како би те натприродне ствари исказао у оној мери у којој је то уопште могуће.

Ум и пажња

Други Свети оци употребљавају термин «ум» да би означили пажњу, која је "истанчанија од разума" (св. Григорије Палама, Тријаде, 1,2,7). Теолипт Филаделфијски повезује ум са пажњом, реч са призивањем, а дух са умилењем и љубављу. Када силе душе дејствују на овај начин, онда "васцели унутрашњи човек служи Богу". Могуће је, међутим, да мисао изговара речи молитве, али да је ум ("истанчанија пажња") не прати, да га одвуку различите помисли и да се удаљи од богопознања. "Често се дешава да мисао изговара речи молитве, а да је ум не следи, да не мотри на Бога којем се та молитва изговара. Мисао тада изговара речи по навици, али се ум удаљује од богопознања. Душа то тада не примећује и бива несрећена, док је ум расејан маштањима или заокупљен оним што га прелешћује и за чим жуди (Теолипт Филаделфијски, Добротољубље, 4. том, стр. 8).

Сам ум, дакле, који не чине искључиво помисли него и истанчанија пажња, треба да се врати у срце, у суштину душе која је, као орган, смештена унутар телесног срца, будући да је овај телесни орган "келија разумног дела душе и најважнији разумни телесни орган". Ми, дакле, треба да саберемо свој ум, расејан чулима, и да га вратимо "у оно исто срце које је седиште разумног дела душе" (Григорије Палама, Тријаде, 1, 2, 3).

Тему ума још нисмо исцрпели. Ми једноставно желимо да у овом одељку направимо извесну разлику између појмова "ум", "срце" и "душа" и да укажемо на њихове односе и различитости. Вратићемо се овим појмовима онда, када будемо опширније говорили о уму, срцу и помислима.

У овом поглављу желимо да нагласимо да термин "ум" има много

значења у библијско - светоотачкој традицији. Ум се поистовећује са цушом, али је он, у исто време, и енергија душе. Као и душа, и ум је образ Божији. И као што се душа дели на суштину и енергију, исто се може рећи и за ум. Као што су и у Богу суштину и енергија нераздељиво раздељене, тако је и у погледу ума. Због тога су на неким местима Свети оци ум окарактерисали као суштину, а то је срце, због чега се у том случају ум поистовећује са срцем, док су на другим местима ум окарактерисали као енергију, тј. као мисаоне представе, помисли и истанчанију пажњу која је расејана чулима и треба да се врати у срце. Уопштено говорећи, Свети оци су ум окарактерисали као срце и душу, не искључујући ни остале називе које смо претходно споменули.

У погледу овог питања изгубили смо везу са предањем, тако да многи данас ум поистовећују са разумом. Ми ни најмање не сумњамо да, поред разума, постоји једна сила још веће вредности - ум, срце. Целокупна цивилизација је цивилизација губљења срца, а човек не може да схвати оно што нема у себи. Срце је мртво а ум помрачен, и ми нисмо у стању да запазимо њихово присуство. Управо је због тога било неопходно ово разјашњење. Човеку који унутар себе има Светога Духа, који живи "унутар откровења", није потребно много објашњења, јер се сопственим опитом спознао присуство и постојање ума.

УМ, СРЦЕ И ПОМИСЛИ

Оно што смо до сада рекли представља увод за нашу анализу и тумачење унутрашњег живота душе. Болест и исцелење душе је углавном болест и исцелење ума, срца и помисли. Оно што сада следи кретаће се углавном око те теме. Посебно ћемо проучити ум, срце и помисли. Сматрам да ће нам ова анализа помоћи да испитамо своје унутрашње јаство.

а) Ум

Већ смо нагласили да термин "ум" има много значења у делима Светих отаца Цркве. Он се понекад поистовећује са цушом, понекад је енергија душе, око душе или пак указује на суштину душе, понекад на њену енергију, а може означавати и пажњу која је "истанчанија од разума" (св. Григорије Палама, Тријаде, 1,2,7). У овом одељку, током проучавања болести и исцелења ума, ми ћемо га тумачити као око душе. Употребићемо овај термин углавном зато да бисмо означили силе душе, исто као и њен најчистији део, а то је управо око душе, у складу са речима св. Јована Дамаскина: "Она не поседује ум као нешто различито од ње саме, него као свој најчистији део јер оно што је око за тело, то је ум за душу..." ("Тачно излагање православне вере", стр. 152). То око душе, ум, које дела кроз чула, бива оскрнављено и болесно и треба да буде исцељено. Када је око болесно,

помрачено је читаво тело; исто тако, када је болесно око душе а то је ум, помрачена је и васцела човекова душа. Управо је на то мислио Господ рекавши: Ако је дакле светлост која је у теби тама, колика је тек тама (Мт.6;23). Када ум изађе из срца, када се одвоји од Бога, он постаје болестан и умире, због чега је и васцела душа мртва. У ономе што следи размотрићемо то исцрпије.

Природни живот ума

Свети оци јасно одређују природни живот ума. Према св. Никити Ститату, "Бог је бестрасан Ум, изнад сваког ума и изнад сваког бестрашћа, светлост и извор добре светлости, премудрост, логос и познање, исто као и дароватељ мудрости, логоса (речи) и знања (Добротољубље, 3. том, стр. 326). "Човек, као образ Божији, има бестрасан ум онда, када се његов ум налази у природном стању и не креће се изван сопственог достојанства и природе". Човеков ум жели и тражи да се сједини са Богом, "од којег је добио свој почетак" и по својим природним особинама окреће се ка њему и чезне да га "подражава у једноставности и човекољубљу". "И као што Ум (Отац) рађа Логос (Реч), који, опет, рађа и пресаздава људе, тако и ум душе рађа реч (слово, логос) и "као остале небеске душе пресаздава себи сродне људе, чинећи их снажним за извршење њихових делатних врлина. Ум својом речју пресаздава душе других људи и оживотворава их "дахом својих уста. Ум човека који се креће према Богу пресаздава друге душе и, подражавајући га, и сам се показује као створитељ разумног створења и великог космоса" (исто, стр. 329). Ове речи св. Никите Ститата показују да ум, када се природно креће према Богу и када је уједињен са Њим, по благодати постаје оно, што је Небески Ум по својој природи.

Јединство ума са Богом је непокретност, али оно је у исто време и кретање, јер је савршенство бескрајно. Свети Максим у својим делима помиње вечно кретање непокретног и непокретно кретање. Када човек пребива у Богу, он је у стању непрекидног кретања. Никита Ститат каже то исто за ум: "Сви умови имају у том Првом Уму и непрестано мировање и бесконачно кретање". "То није случај са нечистим умом, него са умом очишћеним и неоскрнављеним" (исто, стр. 332). Ум, сједињен са првим Умом, постаје добар и mudar. "Једино је Бог добар и mudar по природи, а причасношћу Богу такав постаје и ум ако се потруди" (св. Таласије, Добротољубље, 2. део, стр. 213).

Описујући природно стање ума, мораћемо јасно да одредимо шта су природна, противприродна (неприродна) и натприродна кретања ума. Свети Марко Подвижник описује три кретања ума, три мислена (духовна) места на која ступа човеков ум после промене: "природно, противприродно и натприродно. Када се налази у природном месту, он себе сматра узроком

злик помисли и страсти и своје грехе исповеда Богу. Када се затекне у противприродном месту, он заборавља правду Божију и војује са људима као виновницима неправде према њему. А када доспе у натприродно место, он налази плодове Светог Духа" (Добротољубље, 1. том, стр. 394. у срп. издању). Живот Светог Духа пројављује природно стање ума и одсликава његов природни развој. Када човек истрајава у очувању кретања свог ума сагласног са природом, остаје чист од вештаства и "бива украшен кротошћу, смиреноумљем, љубављу и састрадањем и бива обасјан светлошћу Светог Духа" (Никита Ститат, Добротољубље, 3. том, стр. 329)

Према светом Максиму Исповеднику, "Ум дејствује по природи када има страсти у покорности, и појмове (логосе) бића созерцава и пребива у Богу" ("400 глава.., стр.114). Свети оци такође наглашавају чињеницу да се ум, који прима помисли (тј. мисаоне представе) о стварима, природно саображава свакој помисли (коју прихвати)". А када исте ствари посматра духовно, према сваком созерцању преображава се различито. Када се пак нађе у Богу (молитвом), постаје потпуно без облика и без изгледа" (400 глава о љубави, стр. 104). Зато је од велике важности да ум научи да духовно посматра мисаоне представе ствари јер другачије не живи у свом природном стању и бива изопачен. Када је ум, као око душе изопачен, аутоматски је и васцела душа изопачена, а када је изопачена и болесна једна сила душе, изопачене су и болесне и све остале силе и васцела душа, "јер све учествују у једној души" (Григорије Палама, Добротољубље, 4. том, стр. 133).

Будући да је ум хранитељ душе, он условљава целокупно човеково стање. Наш ум се налази између две ствари, између врлине и порока, анђела и демона, од којих "сваки чини што је њему својствено". Ум, обдарен слободом, "има власт и силу које хоће било да следује било да одбаци" (св. Максим Исповедник, 400 глава.., стр.103). Ум је оно што дели душу. Најпре ум бива болестан, а затим скрнави и доводи у заблуду читаву душу." Душа одлази тамо где ум да подстицај било којој људској страсти" (Никита Ститат, Гностичка поглавља, Добротољубље, 4. том, стр. 330). Карактеристично је да се ум "протеже на оне ствари на којима се задржава, према њима негује своју жељу и љубав; било према божанским, себи сродним и мисленим било према телесним стварима и страстима. Страст љубави је за осуду када се ум занима материјалним стварима; а страст љубави је за похвалу када се ум сједињује са божанским стварима (св. Максим, 400 глава.., стр. 98). Због тога православно подвижништво приписује велики значај напредовању и кретању ума. Када се ум одврати и опажа вештаствене ствари, када га скрнавље мисаоне представе тих ствари, он постаје болестан и ту болест преноси на све силе душе.

У погледу кретања ума могли бисмо, дакле, уопштено утврдити да оно може бити природно, натприродно и противприродно. Са слободом коју има, ум се креће сагласно својим жељама, мења се сагласно путу који следи и месту у којем се налази а затим мења и душу, било позитивно, било

негативно. "Људи свој ум управљају или према греху, или према Исусу, или према другим људима" (ава Илија, Старечник, стр. 37). Верујемо да ће се ово разјаснити у ономе што следи, када будемо говорили о болести и исцелењу ума.

Свети Григорије из Нисе учи: "...Ум није ограничен ни на један наш део, него подједнако обитава у свему и кроз све". Приопштење ума телу представља неизрецив и несхватљив спој, али не у смислу да се ум налази "унутар тела (јер тело не може садржати оно што је бестелесно), нити да ум окружује тело будући изван њега (јер бестелесно не може ништа обухватати), него у смислу да ум приступа нашој природи на неки зачуђујући и неразумљив начин и присаједињује јој се, и треба сматрати да се налази и у њој и око ње, при чему није ни усађен у њу, нити њоме обухваћен" ("Стварање човека", 177).

Свети Григорије Палама, тумачећи један одломак из текстова св. Макарија, у коме се каже да се ум и све помисли душе садрже у срцу као органу, као и одељак из учења св. Григорија из Нисе, који опет каже да се ум, будући бестелесан, не налази у телу, пише да ова два учења нису противуречна, него да у јединству допуњују једно друго. Свети Макарије и свети Григорије из Нисе полазе од различитих антрополошких претпоставки. Другачије речено, св. Макарије у једном смислу говори о уму као да је у телу, док св. Григорије у другом смислу каже да је ум изван тела. Као што неко, ко тврди да се Бог, будући бестелесан, не налази на једном одређеном месту, не противуречи другоме, ко тврди да је Логос некада обитавао у утроби Пречисте Богородице, тако је и са овим учењима Светих отаца у погледу ума. Човеков ум се, будући бестелесан, налази изван тела, али исто тако и у телу, неизрециво користећи срце као најважнији телесни орган ("Тријаде, 2, 2, 29). Објаснили смо на другом месту да ум поседује суштину и енергију и да као суштина обитава у срцу, док као енергија дејствује кроз помисли, на тај начин излази из тела и ствара мисаоне представе ствари. У свом природном стању, ум ступа у срце, енергија ступа у суштину и тако се узноси ка Богу. То је кружно кретање ума о коме ћемо говорити касније.

Ум, као образ Божији, живи само онда када је сједињен са Богом и када постане мудар и добар. То је живот ума. Апостол Павле пише: Ко познаде ум Господњи да би Га поучио? А ми ум Христов имамо (1.Кор.2;16). Природно стање ума је његово сједињење са умом Христовим. Он тада бива озарен и просветљен." Стварни живот и истинска енергија ума су присутни онда, када је разумни део душе обузет божанским виђењима и када узноси похвале и благодарност Богу, привезавши се за Њега непрестаним сећањем" (Тријаде, 2,2,23). Удаљавање од Бога умртвљује ум, док је живот ума повезаност и сједињење са Њим. Према св. Максиму Исповеднику, "живот ума је светлост (духовног) познања, а ову светлост рађа љубав према Богу, то је добро речено да нема ничег већег од божанске љубави" (400 глава., стр. 38)

Као што је телу потребан хлеб да би живело, као што је души, да би

живела, потребан хлеб врлине, тако је и духовна молитва храна за ум (св. Нил Подвижник, Добротољубље, 1. том, стр. 185). Молитва храни ум и оживотворава га. Када се ум креће према Богу и када се са Њим сједињује, он је здрав и крепак. Он у том стању прима утеху од Бога. Ум у Богу задобија здравље и опажање и та способност опажања састоји се у "моћи да се поуздано разликују укуси духовних ствари" (св. Дијадох Фотички, Гностички стослови, стр. 78, Солун 1977, на грчком). У духовном животу, од суштинског је значаја да ум поседује живот како би био у стању да разликује Божију утеху и дејство од деловања ђаволског. У здравом уму, који се непрестано посвећује божанском, "страствени део душе постаје (божанско) оружје" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 213). Тада је васцела душа здрава. Ум је кочија која човека одвози или Богу или ђаволу и грешним делима. У сваком случају, када је ум здрав ум, онда је то у потпуности потврђено од Бога. Јасна је заповест апостола Павла о поседовању здравог и живог ума: Сваки нека је осведочен у уму своме (Рим.14;5).

Иако је ум сила душе у смислу у којим се тиме бавимо у овом поглављу, он поседује и друге моћи и дејства (енергије). Никита Ститат учи да ум поседује четири силе: разумевање, проницљивост, схватање и довитљивост (умешност, присебност, оштроумност). Ове четири силе ума морају се ујединити са четири опште врлине душе, односно - разумевање са целомудреношћу душе, проницљивост са разборитошћу, схватање са правдом, а довитљивост са одважношћу. То уобличује "ватрену кочију која језди преко неба" и супротставља се трима страстима: среброљубљу, сластољубљу и славољубљу (Делатна поглавља, Добротољубље, 3. том, стр. 275).

Овакве поделе нашег ума за нас несумњиво морају бити несхватљиве, али су Свети оци, кроз своје подвиге и просветљеност Светим Духом, разликовали и описали ове силе и спознали целокупно унутрашње устројство душе. Човек који живи "унутар откровења" и озарен је Светим Духом, спознаје све дубине душе и све силе ума, непознате и несхватљиве свакоме, ко је далеко од благодати. Осим тога, за свакога, ко је далеко од Бога, целокупан човек остаје замагљен и непознат.

Све ово, што смо изнели, показује природно стање ума када он дејствује у природном човеку, човеку Божијем. "Задатак ума је да одбије сваку помисао која потајно клевета ближњег" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 225). Када се налази у природном стању, ум сузбија све помисли које производе од ђавола и, уопште, сузбија сваку помисао противну љубави. Ум, осим тога, постаје савршен када се обогаћује богопознањем. "Ум је савршен када је преображен духовним познањем" (исто, стр. 214). То познање је познање Бога и творевине на начин који је несазнајан. "Оно је савршени ум, који је савршеном вером непостижно спознавши Несазнајнога, сагледао сва уопште Његова створења, и колико је то доступно мудрима, добио од Бога свеобухватно знање о Његовом промислу и суду о њима" (св. Максим

Исповедник, 400 глава., стр. 104).

Болест ума

Ум је због грехопада затамњен, помрачен и болестан. Он је престао да буде савршен и иста ствар се дешава сваки пут када човек сагреши.

Ђаво је прву битку водио са умом. Демони покушавају да поробе ум и сваки следећи пут када човек да свој пристанак и сагреши. Свети Максим учи да демони, користећи као упориште страсти које постоје у човековој души, подстичу нечисте помисли помоћу којих воде битку са умом и присиљавају га да пристане на грех. Демони воде велику битку како би поробили ум и привукли га нечистим помислима. "Када га победе у томе, воде га у грех мислима (да машта о греху), а по свршетку овога, вуку га као заробљеника на само дело греха". Међутим, зло се ту не зауставља. Након што срце опустоши нечистим помислима, ђаво се повлачи, али идол греха, упркос томе, остаје у уму. Свети Максим наводи Господње речи: Када дакле угледасте гнусобу опустошења... где стоји на месту светоме (Мт.24;15) и каже да је "место свето и храм Божији ум човечији, у којем су демони, опустошивши душу страсним помислима, поставили идола греха" ("400 глава о љубави", стр. 66).

То је болест ума. Он не бива само поробљен, он исто тако постаје и болестан, будући да идол греха остаје као незацељена рана и узрок новог греха. У таквим околностима кажемо да су ум заробили демон и страсти, а "ум, којим су овладале страсти, има недоличне помисли" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 217). То се испољава и у речима и делима. Све што човек каже или учини, указује или на болест или на здравље ума. Због тога они, који поседују дар расуђивања, по спољашњим покретима и речима могу да разаберу стање ума сваког човека. Привезаност ума за чула "чини га робом телесних наслађивања" (исто, стр. 214). Уместо да се окрене према Богу и да се сједини са Њим, ум се одвраћа да би се сјединио са чулима и тако постаје њихов роб. Ово ропство, ово заточеништво, јесте болест ума. Природно је да болест изазива и смрт ума.

У ономе што следи навешћемо светоотачке текстове да бисмо описали извесна стања и особине болести ума.

Свето Писмо говори о изопаченом уму, о телесном уму. На овом месту желимо да покажемо ко испољава болест ума: "...људи изопаченог ума и лишени истине" (1.Тим.6;5). Сви који се противе истини су људи изопаченога ума (2. Тим. 3;8). Апостол Павле, говорећи о јеретику тога времена, каже да се надима својим телесним умом (Кол.2;18). Овај одломак јасно наговештава да плотски човек, лишен дејства (енергије) Светог Духа, има, како се помиње у богословљу апостола Павла, "телесни ум". На другим местима се за ум, удаљен од Бога, каже да је "покварен" (Рим.1;28). Апостол Павле не жели да хришћани живе као пагани у празноумљу своје (Еф.4;17). Свети оци, као св. Таласије, говоре о томе како се ум удаљује од

сфере ("места") духовног познања када се страствени део душе одвоји од њених врлина (Добротољубље, 2. том, стр.214).

Болест ума се такође описује и речју "помрачење". Ум је, као образ Божији, блистав. Када се, међутим, удаљи од Бога и изгуби своје природно стање, постаје затамњен и помрачен. Исихије Презвитер учи да осам главних нечистих помисли, које обухватају све друге (нечисте помисли), приступају дверима срца. Ако открију да је ум незаштићен, оне, једна за другом, ступају у срце, свака у своје време. Било која од њих да уђе, она са собом уводи и мноштво других срамних помисли; када на тај начин помраче ум, оне подстичу и тело и побуђују га на срамне поступке" (Добротољубље, 1. том, стр. 169). На другом месту, Исихије Презвитер такође учи да човек, када води грешан и развратан живот, "помрачује свој ум" (исто, стр. 152). Због тога Свети оци поучавају да стражимо над својим помислима како наш ум не би био помрачен него да би, супротно томе, могао да види" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 209).

Ми, дакле, можемо говорити о слепилу и немогућности ума да јасно сагледа ствари. Када је наш ум помрачен, немамо чист и отворен приступ ближњем. Све је оскрнављено и помрачено, са страшним и узнемирујућим последицама за наш живот. "Као што облаци сакривају сунце, тако рђаве помисли помрачују и погубљују ум" (св. Јован Синајски, Лествица, 26. поука, стр. 177). Наш ум је помрачен и остаје бесплодан или када говоримо о овоземаљским стварима, или када их прихватамо разумом и бивамо сагласни са њима или пак када се наше тело, заједно са умом, бави чулним стварима. Ми истог тренутка губимо своју ватреност, умилење, одважност пред Богом и духовно познање. Због тога смо "просветљени све дотле док чувамо ум; чим престанемо, бивамо помрачени" (Исихије Презвитер, Добротољубље, 1. том, стр. 160)

Помрачење се назива и слепилом, јер је то истинско слепило ума. Ум се ослепљује трима страстима: среброљубљем, таштином и (чулним) уживањем (св. Марко Подвижник, Добротољубље, 1. том, стр. 382. у срп. издању). Према св. Никити Ститату, незнање земног ума, замагљеног и погруженог у таму, прекрива очи душе, чини је мрачном и отежава опажање божанског и људског, тако да она није у стању да гледа зраке божанског светла или она добра која око не виде, ухо не чу и у срце људско не дођоше" (Добротољубље, 3. том, стр. 320). Такав ум, као и душа уопште, није способан да созерцава Бога или да буде просветљен. То представља његову болест и смрт. Човек у тим условима не може да нађе истину. Свети Василије Велики учи: "Као што око не може јасно видети предмет када се стално помера час у страну, час горе или доле, исто се дешава и са оком душе, односно умом". "Будући пометен хиљадама брига о овоземаљском, човеков ум не може јасно да гледа истину" (Е.П.Е, 1. том, стр. 60-62).

Друго болесно стање ума је равнодушност, неосетљивост и безосећајност. "Неосетљивост срца ослепљује ум", каже св. Јован

Лествичник (Лествица, 6. поука, стр. 69). "Када они (демони) победе душу и светлост ума помраче, нема више ни трезвености, ни расуђивања, ни сазнања, ни обзира, већ тупост, неосетљивост, нерасудност и заслепљеност" (исто, 26. поука, стр. 152).

Болестан ум је свезан и заточен. "Осуде достојне страсти окивају ум и везују га са чувствене ствари" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 219). Свети Максим каже: "Као кад птица везана за ногу, покушавши да лети, опет пада на земљу вучена узицом, тако и ум, који још није стекао бестрашће, уздижући се ка познању ствари, пада опет на земљу вучен страстима" (св. Максим, 400 глава о љубави, стр. 54)). Ма колико покушавао да узлети ка небеском познању, он то не може учинити све док се не ослободи страсти. Страсти га везују и држе прикованог за земљу. Разнолике страсти су ум учиниле грубим и он није у стању да се чисто моли Богу (Евагрије, Добротољубље, 1. том; у грч. идању: св. Нил Подвижник, стр. 181).

"Надмен ум је облак без воде, ношен ветровима таштине и гордости" (св. Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 224).

"Ум оболео од страсти таштине прелешћује се у покушају да Бога ограничи на облике и форме" (Евагрије, Добротољубље, 1. том).

Исихије Презвитер такође описује начин на који ум бива заробљен. Ако је неискусан и живи без трезвености, он одједном почиње да прихвата све што се појави у острашћеним фантазијама, другачије речено, све што фантазије донесу, а затим почиње да разговара са њима и да на њих одговара. На тај начин се наше сопствене помисли придружују демонским фантазијама. Како фантазије почињу да се умножавају и да нарастају, тако и ум постаје болестан (Добротољубље, 1. део, стр. 163).

Осим већ поменутих болесних стања ума, постоји и оскрнављење. Апостол Павле каже: Чистима је све чисто, а нечистима и невернима ништа није чисто, него је нечист и њихов ум и савест (Тит.1;15). Ум не мора бити оскрнављен само великим, смртним гресима: "Ко је окусио од праве молитве, често може упрљати ум и једном једином неприкладном речју" (св. Јован Синајски, Лествица, 28. поука, стр. 198).

Свети Јован Лествичник говори о "препаду на ум, пошто без трајања и без речи и слике, тренутно изазива страст у подвижнику. Међу духовима који кушају тело, нема ниједнога тако брзог, тако хитрог и подмуклог као што је тај дух, који се у једној ситној представи, без задржавања, без трајања и без речи, а код неких и мимо њихове свести, појављује у души" (15. поука, стр. 111). Показује се да ум може потчинити и поробити и један једноставан покрет, без претходне велике и сложене помисли.

Болест ума је, како је већ речено, пропадљивост, помрачење, слепило, неосетљивост, безосећајност, ропство и заточеништво, прелест, оскрнављење и препад на ум. Све што омета ум и одвраћа га од његовог природног кретања јесте болест ума, чији је исход његова смрт. У том стању је васцели човек болестан, оскрнављен и мртав.

